

Marko Kumer*

Šolski zvezki iz Slatnarjeve tiskarne v zbirki Medobčinskega muzeja Kamnik

*School exercise books from Slatnar's printing house in the collection of
the Intermunicipal Museum Kamnik*

Izvleček

V prispevku spremljamo zgodbo treh šolskih zvezkov od nastanka do njihovega verjetno zadnjega pribežališča: v prostorih Medobčinskega muzeja Kamnik. Na začetku 20. stoletja so jih oblikovali, postavili in natisnili v – tudi za slovenske razmere znameniti – kamniški Slatnarjevi tiskarni. S svojim ličnim izgledom in zglednim oblikovanjem v duhu tedanjega časa so presegali založniške standarde prve polovice dvajsetega stoletja. Po nakupu so zvezki prišli v roke oziroma uporabo gospodični Štefaniji Pogačnik, vanje je lepopisne in računske vaje in naloge zapisovala v drugem oziroma četrtem razredu šole, ki so jo vodile sestre uršulinke v Mekinjah. Ohranila so se tudi njena spričevala in nekaj njenih likovnih izdelkov. Zapuščino Pogačnikovih je pred prenovno hiše v nekdanji Veliki ulici, sedanji Maistrovi ulici, skupaj s še številnimi drugimi predmeti prijazno odstopila Medobčinskemu muzeju v Kamniku ga. Marinka Pogačnik in tako omogočila, da izsek iz kamniške zgodovine predstavimo javnosti.

Abstract

The article follows the story of three school exercise books from their first use to their last refuge, the Kamnik Intermunicipal Museum. In the early 20th century they were designed and printed by the famous Kamnik Slatnar printing house. The attractive appearance and exemplary design of the exercise books in the style of their time was markedly better than the usual publishing standards of the first half of the 20th century. After their purchase, they were used by a Miss Štefanija Pogačnik, for writing and mathematical exercises in her second and fourth year at a school, which was managed by the Ursuline sisters in Mekinje. Štefanija's school reports and a few of her artistic creations have also been preserved. The Pogačnik family legacy, together with a few other objects, was generously donated to the Kamnik Intermunicipal Museum by Marinka Pogačnik prior to the renovation of the house in the former street Velika ulica, now Mistrova ulica, thus enabling us to present a part of Kamnik's history to the public.

V prispevku bomo spremljali zgodbo treh šolskih zvezkov od nastanka do njihovega verjetno zadnjega zatočišča: v prostorih Medobčinskega muzeja Kamnik – na

* Marko Kumer, muzejski dokumentalist, Medobčinski muzej Kamnik, e-pošta: marko.kumer@guest.arnes.si

varnem v depoju ali še boljše, javnosti dostopno na razstavi. Na začetku 20. stoletja so jih oblikovali, postavili in natisnili v, tudi za slovenske razmere znameniti, kamniški Slatnarjevi tiskarni. S svojim ličnim izgledom in zglednim oblikovanjem v duhu tedanjega časa so presegali založniške standarde z začetka dvajsetega stoletja. Po nakupu so zvezki prišli v roke oziroma uporabo gospodični Štefaniji Pogačnik, vanje je lepopisne in računske vaje in naloge zapisovala v drugem oziroma četrtem razredu šole, ki so jo vodile sestre uršulinke v Mekinjah pri Kamniku. Ohranila so se tudi njena spričevala in nekaj njenih likovnih izdelkov. Zapuščino Pogačnikovih je pred prenovo hiše v nekdanji Veliki ulici, sedanji Maistrovi ulici, skupaj s številnimi drugimi pričevalnimi predmeti prijazno odstopila Medobčinskemu muzeju v Kamniku ga. Marinka Pogačnik in tako omogočila, da izsek iz kamniške zgodovine predstavimo javnosti. Tisti zvezki, ki jih hranimo v muzeju, so bili natisnjeni v znameniti Slatnarjevi tiskarni.

Slatnarjeva tiskarna

Tiskar in založnik Anton Slatnar je bil rojen 3. januarja leta 1867 v vasi Nožice pri Kamniku. Oče Anton Slatnar in mati Magdalena, rojena Šarc, sta bila kočarja. Štiri leta je obiskoval gimnazijo, nato se je izučil tiskarske obrti v znameniti Blaznikovi tiskarni. Najprej je služboval kot stavec v različnih tiskarnah, dokler ni leta 1900 s partnerjem Ljubljancanom Hinkom Saxom ustanovil lastne tiskarne s sedežem v Kamniku. Njegova prva tiskarna je imela prostore v pritličju nekdanjega Kamniškega doma na vogalu Velike ulice in Glavnega trga, kjer je danes gostinski lokal. Po desetih letih so se njune poti razšle in Slatnar je odtelej vodil svojo tiskarno. Že prej, leta 1906, sta tiskarno preselila v nove prostore v hišo na Šutni št. 43. Gospodarsko poslopje na dvorišču sta preuredila v tiskarno. Leta 1912 je v Kamnik prišla elektrika – torej jo imamo 101 leto – in dotlej ročni pogon tiskarskih strojev je Slatnar elektrificiral. V tiskarni so ob obeh družabnikih delali trije ali štirje delavci. Od začetkov z dvema skromnima strojema je tiskarska oprema in dejavnost bogato narasla in tako se je leta 1922 obrt preselila v pritlične prostore stavbe na Glavnem trgu v t. i. Samčevo hišo, kjer je ostala do konca. Kupnina je znašala 900.000 takratnih kron, za ta denar je Slatnar pridobil 412 m² površine, na kateri si je uredil tudi stanovanje in prodajalno oziroma nekakšno knjigarno in papirnico. Glavni stavec je bil Karel Neřima, za opremo knjig je skrbel strojnik Jože Grčar.

Po Slatnarjevi smrti leta 1926 je do leta 1931 tiskarno vodila vdova, tehnični vodja tiskarne je postal Rajko Kos, soprog Minke Pogačnik, ki se bo pojavila tudi v nadaljevanju zgodbe. Zanimivo je, da so po prezgodnji smrti lastnikov obrt in dejavnost pogosto v svoje roke prevzele kar vdove. Največkrat zelo uspešno, v kolikor niso odločilnih niti iz ozadja vlekle že prej. Petnajstega avgusta leta 1931 sta tiskarno s traktom vred kupila Ludvik Vodnik in Anton Knez ter jo vodila kot Tiskarno Slatnar d. d. z. o. z. (Vodnik in Knez). Med nemško okupacijo, od leta 1941 dalje, jo je prevzel nemški komisar, lastnik Vodnik in uslužbenci pa so s papirjem in barvo zalagali partizanske

Oglas Slatnarjeve tiskarne, (Kamničan, 1906)

tiskarne, leta 1944 pa so jim odstopili še ves črkovni material. Decembra 1946 je bila tiskarna nacionalizirana kot Kamniška tiskarna, leta pa 1949 pa ukinjena. Stroj in tiskovno gradivo je prevzela Blaznikova tiskarna v Ljubljani. V Slatnarjevi tiskarni so sprva tiskali tiskovine, lepake, razglednice, prospekte in ovitke, ki so se odlikovali z estetskim izgledom. Kmalu zatem pa so začela prihajati tudi naročila za leposlovne knjige; tiskali so večino del za založnika Lavoslava Schwentnerja, za Antona Turka, skoraj vse publikacije liberalnih Preporodovcev, Oglasnik za industrijo, trgovino, obrt in splošno gospodarstvo in še mnoge druge. O izdelkih tiskarne Antona Slatnarja in njihovi likovni opremi je pisal umetnostni zgodovinar Borut Rovšnik, takratni kustos kamniškega muzeja v jubilejnem Kamniškem zborniku leta 1979. Slatnar je od leta 1905 izdajal tudi časopisno periodiko. Najprej je izdajal in tiskal Naš list s prilogama Slovenska gospodinja in Kamničan, ki je danes izjemno pomemben vir za lokalno zgodovino. Priloga Slovenska gospodinja – nekakšno predhodnico danes zelo razširjenih izdaj, kot so Ona, Delo in dom, Jana, Naša žena ipd. – je urejala Minka Govekar.

Priloga Kamničan pa je redno izhajala vsako soboto do konca leta 1907, sprva le na dveh straneh, kasneje, ko so pridobili tudi oglaševalce, pa na štirih ali več. List je poročal o aktualnih dogodkih v Kamniku, pokrival je politiko, šport in kulturo. Njihova stališča so bila napredno liberalno kritična in prav to je botrovalo tudi koncu izhajanja tega lista. Leta 1913 je Slatnar prevzel tudi izdajanje napredno kritičnega časopisa Preporod, pokrajinskega glasila jugoslovanske mladine na Slovenskem. Nabavili so celo cirilske črke, da bi lahko tiskali članke iz Srbije v izvorni postavitvi. Časopis je bil stalno pod budnimi očmi in ušesi policije in v tiskarni so bili v nenehnem strahu pred zaplenbo. Slatnar je bil sam pravcati Preporodovec, z dušo in telesom. O obiskih detektivov v tiskarni je Jože Grčar takole zapisal: »Leta 1913 je tiskarno ponovno obiskal tajni agent Toplikar iz Ljubljane, znan pod imenom *Dopelcifra*. Stikal je za rokopisi. Hotel je izvedeti imena avtorjev, katerih Slatnar nikdar ni izdal. Rokopise je imel Slatnar namreč shranjene kar doma. Tisti dan pa je bil Slatnar odsoten, kar je bilo detektivu zelo ljubo, ker si je obetal boljših uspehov. Vedel sem, da bo po negativnih rezultatih v tiskarni

detektiv napravil preiskavo na privatnem stanovanju. Treba je bilo gospej Slatnarjevi avizirati ta obisk. Srečen slučaj je hotel, da je tajnemu agentu zmanjkalo žveplenk za cigareto, ki si jo je hotel privoščiti radi svojega nervoznega posla. Ponudil sem se ne-ljubemu obiskovalcu, da mu osebno donesem žveplenke. Skočil sem v strojnico in sem tamkaj naročil dekletu-vlagalki, naj skoči preko zunanjega cvingerja neopažena in pohiti h gospej Slatnarjevi z opozorilom, naj takoj skrije vse rokopise, da je komisija iz Ljubljane tukaj. Tako je bil marsikateri Preporodovec takrat rešen preganjanja.«¹

Knjižno gradivo iz Slatnarjeve tiskarne

V tiskarni so seveda največ pozornosti namenili prav likovnim opremam leposlovnih knjig. Po do sedaj zbranih podatkih so jih natisnili 64. Za njihov natis si je Slatnar moral priskrbeti najbolj kakovosten papir, zelo dobre tiskarske barve, veliko izbiro tipografskega materiala – tu gre za različne oblike črk, klišejev za okraske in vinjete in še celo vrsto tehničnih pripomočkov, ki so prispevali k lepi zunanosti knjige. Že kmalu po odprtju tiskarne so začela iz Ljubljane prihajati prva naročila uglednih ljubljanskih založnikov, kot so bili Lavoslav Schwentner (znan kot založnik večine knjig Ivana Cankarja), Anton Turk, Jernej Bahovec, tudi Slovenska matica, nekaj knjig pa je Slatnar tudi sam založil. Posebno zahteven glede opreme svojih knjig je bil seveda Ivan Cankar, ki je recimo takole pisal svojemu založniku Schwentnerju glede druge izdaje svoje pesniške zbirke Erotika: »Zvezek ne sme biti pretenak, bolj tesno se ne sme tiskati – rajši bolj narazen. Toda črke naj ne bodo prevelike, kitice naj stoje bolj narazen, ob začetku vsake pesmi naj stoje tri kitice na eni strani.«² Cankar je bil tako prizadeven, da je sam poskrbel celo za papir, ilustratorja in vinjete. Vendar pa navsezadnje z ilustratorjem Žabotom ni bil zadovoljen: »Tudi sam sem vedel, da se je Žaboti reč pokvarila – vrag vedi, kaj je mislil.«³ Tako je za naslednjo knjigo, kratek roman Hiša Marije Pomočnice, zahteval od Schwentnerja, da se knjiga opremi kar najlepše, saj gre tudi vsebinsko za luksuzno knjigo. Znano je tudi, da je pesnik Anton Aškerc osebno zahajal v kamniško tiskarno in spremljal nastajanje svojih pesniških zbirk. Grčar ga je opisal kot zelo prijaznega moža. Ko mu Grčarjev Pepe, kot so ga klicali nekoč, ni hotel dati roke, ki je bila umazana od dela, jo je Aškerc zagrabil, rekoč: »To je delavna roka.«

Leta 1998 je sin zadnjega lastnika tiskarne g. Marjan Vodnik pred prodajo celotnega posloplja kamniškemu muzeju poklonil vrsto predmetov, med njimi tudi dve škatli tiskarskih klišejev Slatnarjeve tiskarne, žal se med njimi niso našli klišeji za

1 Anton Zevnik, Črna obrt v Kamniku, v: Kamničan št. 2, 3. 8. 1935, Kamnik 1935, str. 6.

2 Borut Rovšnik: Izdelki tiskarne Antona Slatnarja iz Kamnika in njihova likovna oprema, v: Kamnik 1229-1979, zbornik razprav s simpozija ob 750-letnici mesta, Kamnik 1979, str. 106.

3 Prav tam, str. 106

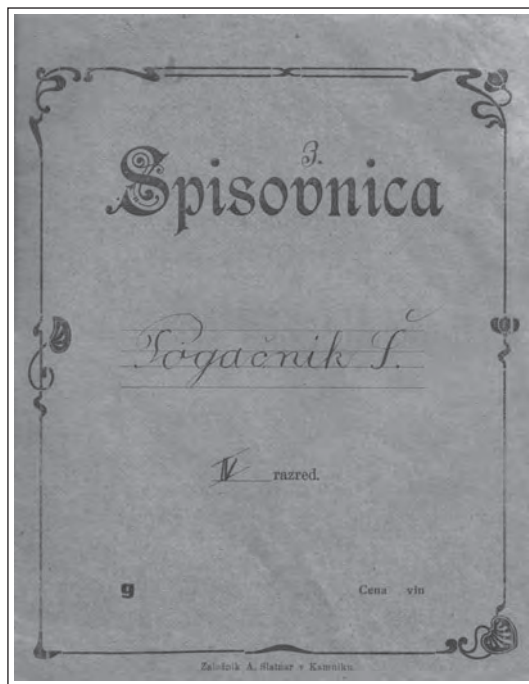
zvezke. Velik posel in zajeten finančni uspeh je Slatnarjevi tiskarni priskrbel založnik Anton Turk, kajti nekatere njegove broširane knjižice so dosegle kar šest ali sedem ponatisov in so izhajale v vrtoglavi nakladi. Šlo je seveda za t. i. šund literaturo. Podjetni štajerski učitelj Silvester Košutnik je za slovensko bralsko tržišče priredil nekatere razvpite pogrošne knjižice, ki so v takratnem času krožile po vsej Evropi. Tematsko so se navezovala na ljubezenske spletke, zapletene kriminalne kolobocije, kvazizgodovinske osebnosti in dogodke ipd. Omenimo naslove teh knjižic, morda se jih kdo med vami še spominja iz družinske knjižnice, čeprav niso imele ravno dolgega roka trajanja, saj so se večkrat brale, posojale in po uporabi lahko zavrgle: *Rinaldo Rinaldini*, *Beneška vedeževalka*, *Musolini – ropar Kalabrije*, *Balkansko-turška vojna*, *Fra Diavolo*, *Mrtvi gostač*, *Ciganova osveta*, *Hedviga – banditova nevesta* ali pa *Elizabeta – hči sibirskega jetnika*. Najbolj priljubljen pa je bil nekakšen priročnik – ***Največji spisovnik ljubavnih in ženitovanjskih pisem***, ki je doživel celo devet izdaj. Očitno so imeli tudi na začetku dvajsetega stoletja gospodje probleme z veččinami zapeljevanja.

Košutnik je priredil tudi roman *Prokleta* (tega sicer niso tiskali v Kamniku), ki so ga takole recenzirali in reklamirali v sočasnem dnevnem časopisju: »Gotovi prizori iz življenja so naslikani tako realistično, da ti sili solza v oči in ob njih berilu komaj dihaš ... Sploh pa bodi povedano jasno in glasno, da je roman *Prokleta* vzbudil tudi v Francozih in Nemcih veliko senzacijo. Kupi si slovenski prevod vsak, ki si želiš mikalnega berila! Kupi si odlični roman posebno Ti, mladenič, ki želiš osrečiti svojo izvoljenko, roman je pripraven za vsako darilo. [...] Dokaz, da je roman *Prokleta* resnično priljubljen, je ta, da se je že skoro razprodala prva izdaja, da pa ne bode zmanjkalo, smo dali že drugi natis v tiskarno, in tako bo šlo naprej, dokler ne bo imela zadnja slovenska hiša te neprecenljive knjige.«⁴ Roman je izšel v osmih snopičih na kar 600 straneh, dandanes pa ga je tako rekoč nemogoče dobiti. Tudi likovna oprema teh knjižic je bila sicer barvno slikovita, a na nizki umetniški ravni.

Likovna oprema Slatnarjevih zvezkov

Za moderno estetsko tipografsko opremo knjig in drugih tiskov je v Slatnarjevi tiskarni skrbel strojnik in absolvent umetnoobrtne šole v Ljubljani **Jože Grčar** (1887–1953). V Slatnarjevi tiskarni je s krajšimi premori delal vse do upokojitve leta 1949. V Kamničanu (št. 2, 3. avgust 1935) je v članku *Kamničani v literaturi in umetnosti* o njem Josip Vandot zapisal: »Slika kamniških likovnih umetnikov pa ne bi bila popolna, ako ne bi omenili še dveh Kamničanov – slikarjev: Stanka Cudermana in Josipa Grčarja. Prvi je kot akademični slikar po svojih slikah in grafiki poznan širom naše domovine, pa tudi izven njenih meja. Mnogo njegovih umotvorov krasi domove privatnikov, pa tudi javne lokale.

4 Miran Hladnik, Izgubljene dragocenosti, v: Gorenjski glas, 17. 8. 2010, str. 12

Naslovna stran Spisovnice, zvezka, ki ga je uporabljala Štefanija Pogačnik v šolskem letu 1917-18 v Štirirazredni ljudski dekliški šoli v mekinjskem samostanu v Kamniku, (zbirka Medobčinskega muzeja Kamnik)

Drugi, Jože Grčar, se je s svojo lastno energijo povzpel do tako visoke stopnje umetnosti, da njegovi do potankosti izdelani portreti v olju in pastelu, kakor tudi njegovi leso- in linorezi vzbujajo splošno priznanje in občudovanje tudi umetniških krogov.⁵ Strojniku Jožetu Grčarju so pogosto zaupali likovno podobo manj zahtevnih zunanosti knjig. Tako je risal in izdeloval okraske, vinjete, zaglavja in tudi naslovne strani. Bil je tudi priložnostni slikar – portretist. Po Slatnarjevi smrti je izdeloval tudi osnutke za barvne razglednice z motivi iz Kamnika in njegove okolice. Pri tiskanju knjig je bil v tesni povezavi s slovenskimi pisatelji, katerim je izročal v pregled korekture. Bil je tudi velik ljubitelj knjig in ima veliko zaslug za razvoj knjižnice v okviru Narodne čitalnice v Kamniku.

Naslovnica tankega zvezka, ki danes nosi pozabljen naslov **Spisovnica**, se uvršča med tiste tiske na Slovenskem, na katere je pomembno vplivalo, ali neposredno ali glede na letnico izdaje, posredno izdajanje evropskih revij in časopisov ob prelomu stoletij iz 19. v 20. stoletje.

⁵ Josip Vandot, Kamničani v literaturi in umetnosti, v: Kamničan št. 2, 3. 8. 1935, Kamnik 1935, str. 7.

Te vplivne publikacije (večinoma na podlagi münchenskega in dunajskega revijalnega tiska) so v naš prostor vnesle pozorno in likovno bogato opremo, kar opazimo tudi na naši izbrani platnici. Kot vidimo, so še posebej naslovnice zaživele v slogu secesije in s preprostim ornamentiranim okvirjem dodale preprostim zvezkom trajno in predvsem visoko kvalitetno estetsko raven. Osrednja značilnost pričujočega ornamenta je za secesijo najpomembnejša – dinamična, gibka, iz narave oziroma rastlinskega sveta povzeta linija. S svojo funkcijo pa pravzaprav le nadomešča okvir, ki so ga dragim in redkim knjigam dajale kombinacije različnih materialov, tudi usnje. Tudi naslovnica zvezka iz Slatnarjeve tiskarne tako kaže moderno opremo – posebej pozorno poudarjena in izdelana je **iniciala** in ritmično ter simetrično poudarjena vijuga ali stebelce okvirja, ki se razpleta in razživi v listje in cvetje. Ti, zlasti pa iniciala, odsevajo pomembno lastnost – navdih iz rastlinskega sveta se je preoblikoval v zelo osebno poetiko, ki ji je pomemben ton dajala formalizacija in abstrakcija, ta pa je posledično razvila povsem svojsko ornamentiko, ki jo lahko pojmuje tudi slovensko. To v izbranem primeru ni očitno opazno, kar pa še toliko bolj poudarja evropsko in sodobno umeščenost sicer majhne, a pomembne tiskarne. Slatnarjeva tiskarna je namreč pomembno pripomogla k temu, da sta oblikovanje in kvalitetna likovna oprema tudi na Slovenskem postala nekaj povsem običajnega, predvsem pa nujnega. Zvezke, zasnovane in natisnjene v znameniti kamniški tiskarni ter kupljene v njihovi papirnici, so uporabljale tudi učenke šole v Mekinjskem samostanu.

Šola v Mekinjskem uršulinskem samostanu

Zunanjo šolo v mekinjskem samostanu, domovanju sester uršulink, so obiskovale deklice iz mesta in okolice, ki niso stanovale v zavodu, ampak so v šolo prihajale od doma. Kljub temu, da so v šoli poučevale redovnice, njihove šole niso bile nič bolj verske kot ostale. Če so namreč hotele imeti javno šolo, so morale sprejeti obstoječe učne programe, kakršni so bili v vseh ostalih šolah. Verska vzgoja se je lahko bolj izražala v izvenšolskih dejavnostih, kot so verske vzgojne ure, duhovne vaje, sodelovanje v verskem tisku, prireditve in gledališke igre, članstvo in delo v Marijini družbi, Jadranski straži, obdarovanja ipd. Toda teh dejavnosti so se udeleževale predvsem gojenke iz internata.

Mekinjska šola je delovala od leta 1903 do leta 1941. Že ob nakupu samostana so uršulinke oblasti zaprosile za dovoljenje za ustanovitev petrazredne ljudske šole. Dobile so ga pod pogojem, da ne zaprosijo tudi za državno finančno pomoč. Ker so bili Kamničani zainteresirani za šolo, so jim bili pripravljene pomagati. Prvotna petrazredna šola se je postopno širila in se leta 1907 preimenovala v osemrazredno dekliško osnovno šolo, leta 1918⁶ pa se je preimenovala v *Slovensko* dekliško osemrazredno

6 To je leto, iz katerega imamo ohranjene zvezke Štefanije Pogačnik.

*Pouk telovadbe na dvorišču mekinjskega samostana, (z dovoljenjem avtorice:
Iz diplomske naloge Andreje Vukmir: Zgodovina uršulinskega samostana
v Mekinjah pri Kamniku, Ljubljana 1993).*

*Učna ura na šolskem vrtu mekinjskega samostana, (z dovoljenjem avtorice:
Iz diplomske naloge Andreje Vukmir: Zgodovina uršulinskega samostana
v Mekinjah pri Kamniku, Ljubljana 1993).*

osnovno šolo s pravico javnosti. Leta 1919 so uršulinke osemrazredno šolo spremenile v petrazredno ljudsko in trirazredno meščansko šolo. Jezik v šoli je bil od samega začetka slovenski, od leta 1910 pa je bila to utrakvistična šola s slovenskim in nemškimi učnimi jeziki. Šola se je financirala s pomočjo ljubljanskih uršulink, s pomočjo Kamničanov in šolnine. Šolsko skupnost so sestavljale učenke, učiteljice (nune) in katehet, ki je poučeval verouk. Ravnateljica šole je bila vsakokratna prednica samostana. Učiteljice redovnice so bile dobro izobražene in šola je postala zelo ugledna in cenjena. Vanjo so vpisovali gojenke celo iz Trsta in Beljaka, v glavnem so bile iz premožnejših družin. Dekleta so iz šole odnesla veliko lepih spominov, znanja in spretnosti.

Iz ohranjenega spričevala Štefanije Pogačnik lahko razberemo predmetnik četrtega razreda v šolskem letu 1918/19. Učile so se branja, pisanja, slovenskega jezika, nemškega jezika, verouka, računstva in geometrijskega oblikoslovja, prirodopisa in prirodoslovja, zemljepisa in zgodovine, risanja, petja, telovadbe in ženskih ročnih del. Posebej so ocenjevali še pridnost, vedenje in zunanjo obliko pismenih izdelkov.

O lastnici in uporabnici zvezkov – gdč. Štefaniji Pogačnik

V družini očeta uradnika g. Kajetana Pogačnika in matere Marije Dornik, poročene Pogačnik, se je rodilo pet otrok: leta **1900 Minka** (kot zanimivost omenimo, da se je izučila za trgovko in se poročila z Rajkom Kosom, ki je tehnično vodil Slatnarjevo tiskarno po lastnikovi smrti), leta **1902 Ciril** – kasneje je postal gradbeni inženir, leta **1903 Vida** – doštudirala je slavistiko, leta **1905 Stane** – bil je izjemno priljubljen učitelj, leta **1908 Štefka** – njeni so zvezki, ki so sprožili tale referat, ter še zadnji leta **1914 Tone**, ki je bil tako kot starejši brat Ciril gradbeni inženir. Stanovali so v veliki meščanski hiši na takratni Veliki, danes Maistrovi ulici. Mekinjsko uršulinsko šolo je obiskovala tudi Minka Pogačnik. Po pričevanju njene nečakinje Marinke Pogačnik je nekega dne ob prihodu iz šole domov slekla šolsko uniformo, jo zalučala po tleh in celo skakala po njej, rekoč: »Nikoli več ne grem v šolo!«⁷

Tudi Minkino sestro Štefko Pogačnik so leta 1914 vpisali v osemrazredno mekinjsko šolo in zvezek za lepopisje, ki je pred vami, je učenka uporabljala v četrtem razredu. Kot je razvidno iz spričevala iz taistega šolskega leta, ji je prav pisanje povzročalo največ preglavic, saj je imela prav pri tem predmetu najnižjo oceno – 3, podobno tudi pri slovenskem jeziku. Če odpremo Spisovnico iz Štefkinega četrtega razreda, bomo zagledali kazenski spis, ki je bil sestavljen, kot je to v navadi, iz mukotrpnega ponavljanja ene in iste povedi. Tu recimo: *V šoli moram biti mirna in tiha. V šoli moram biti mirna in tiha. V šoli moram biti mirna in tiha.* In tako dalje desetkrat, stokrat, odvisno od učiteljičine dobre ali slabe volje. In če obrnemo list: nenadoma je bilo Štefki vsega dovolj in je začela ihtavo čakati eno samo valujočo linijo, vse dokler se ni

7 Intervju z informatorko g. Marinko Pogačnik, avdio zapis na prenosnem telefonu, Ljubljana 2012.

4. razredna dekliska ljudska šola v Kamniku.

Dežela: Kranjska. Šolsko leto: 1918/19
 Šolski okraj: Kamnik. Kat. št.: 15.

Šolsko naznanilo.

Pogačnik Štefanija,

rojen a dne *29. novembra 1907* v *Kamniku*
 na *Kranjskem rim.-kat.* veroizpovedanja, v šolo vstopil a sploh
 dne *16. septembra 1914* v *Kamniku*, tukaj dne *16. septembra 1914*,
 učen *4. razreda*, skupine, *1.* oddelka, se je učil a tako:

Četrletje	I.	II.	III.	IV.
Vedenja	1	1	1	1
Pridnost	2	2	2	2
Veronank	1	2	2	1
Branje	2	1	1	1
Pisanje	3	3	2	2
Slovenski neni jezik	2	2	3	2
Nemški jezik	2	2	—	—
Računstvo in geometrijsko oblikoslovje	2	2	2	2
Priradpis in priradostovje	1	1	2	2
Zemljepis in zgodovina	2	2	2	2
Risanje	3	2	2	2
Petje	1	1	1	1
Telovadba	1	1	1	1
Ženska ročna dela	1	1	1	1
Nabavni stni predmeti				
Zunanja oblika pisarnih izdelkov	2	2	2	2
Števila samostalnih delov	14	—	—	—
Datum izdaja	<i>16. 11. 1918</i>	<i>15. 2. 19</i>	<i>30. 4. 19</i>	<i>15. 7. 19</i>

Učenec je — sposoben za prestop v prvi višji razred, skupino, oddelak.

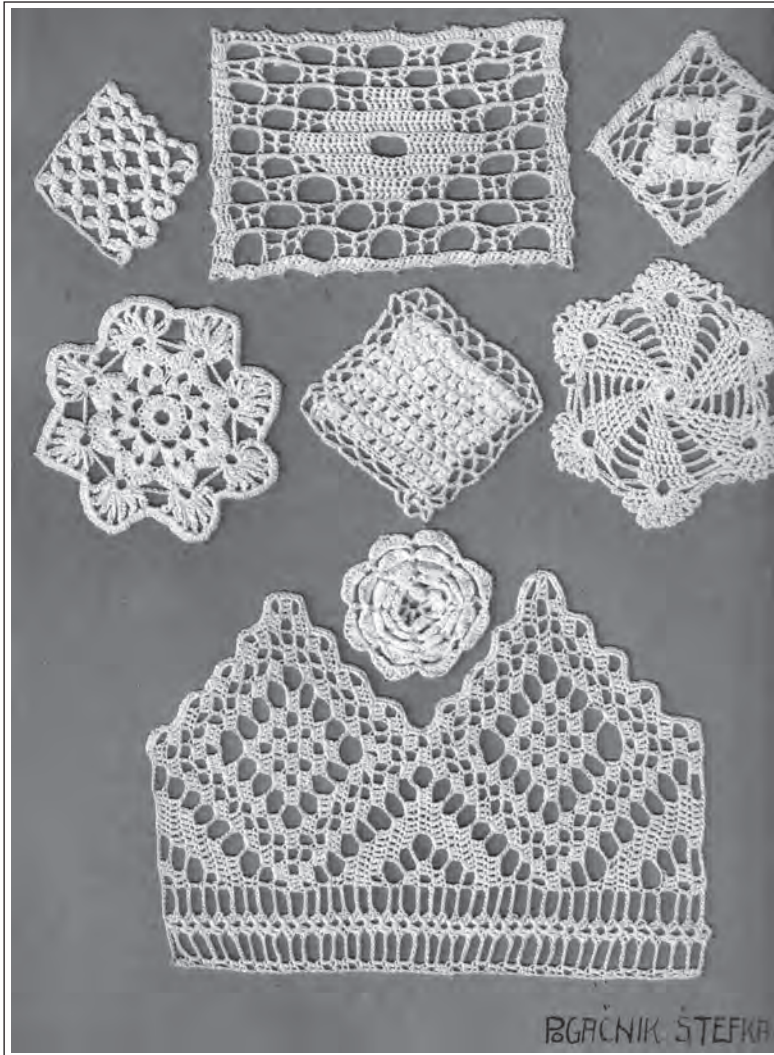
Uredni pečat: *Šolski okraj Kamnik*
 Šolski voditelj: *Mascha Slatnar*
 Šolski voditelj: *Jožica Handley*
 Verovatelj: *Jožica Handley*

Predaja ročiteljev ali njih znamenkov:
 I. *Pogačnik*
 II. *Pogačnik*
 III. *Pogačnik*
 IV.

Spričevalo Štefanije Pogačnik iz 4. razreda Štirirazredne ljudske dekliske šole v mekinjskem samostanu v Kamniku (zbirka Medobčinskega muzeja Kamnik)

izcimilo »samokritično priznanje«: *Pogačnik je zleht* ... Učiteljica je seveda kasneje z rdečim svinčnikom z dvema potezama vse skupaj vehementno prečtrala!

Pozneje se je Štefka vpisala na učiteljišče in postala tudi sama učiteljica ter s tem zaokrožila stanovski učiteljski zbir družine Pogačnik: kar polovica potomstva Pogačnikovih se mu je zapisala. Po pričevanju gospe Marinke Pogačnik, njene nečakinje, je teta Štefanija Pogačnik po končanem učiteljišču učila razrede od prvega do četrtega na različnih osnovnih šolah, nazadnje na tisti, ki je bila na Šubičevi ulici. Bila je izjemno ponosna na svoj učiteljski stan, zelo znamenito je bilo njeno reklo: »Kralji in cesarji so

Ročna dela, ki so nastala pri pouku v deklinški šoli v Mekinjskem samostanu v Kamniku, (zbirka Medobčinskega muzeja Kamnik)

šli skozi naše roke!«,⁸ pri tem je še visoko dvignila desni kazalec.

Štefanija Pogačnik se je pozneje omožila z Otonom Gasparijem, sinom znamenitega slovenskega slikarja in tudi Kamničanom dobro poznanega Maksima Gasparija. Oton je postal pomemben slovenski arhitekt, rojen je bil 6. decembra leta 1911, umrl pa je 5. junija leta 1991. Bil je Plečnikov študent, diplomiral je leta 1934. Med nje-

⁸ Prav tam.

gove najpomembnejše stvaritve štejemo Kulturni dom Velenje, palačo Radia Slovenija na Tavčarjevi ulici v Ljubljani, stavbo PTT na Pražakovi v Ljubljani iz leta 1953 ter osnovnošolske stavbe paviljonskega tipa v Ljubljani, na Jesenicah in drugje.

Zvezki ge. Štefanije Pogačnik por. Gaspari so ostali v njeni rojstni hiši na današnji Maistrovi ulici. Ko so jo potomci družine leta 2001 prodali, nam jih je ga. Marinka Pogačnik, skupaj s številnimi drugimi dragocenimi predmeti, ljubeznivo podarila.

Sklep

Okrog tega, na prvi pogled morda ne posebej uglednega muzejskega artefakta se je napletlo in povežalo cel kup zgodb in usod, ki nam po koščkih razkrivajo različne segmente kamniške lokalne zgodovine oziroma zgodovine vsakdanjega življenja. Zvezek je seveda, če je le v rokah kolikor toliko zglednega učenca, podpisan in datiran. To nam olajša raziskovanje, ki nas lahko popelje v čisto nepričakovane smeri in nas razveseli z zanimivimi odkritji.

Viri in literatura

Medobčinski muzej Kamnik, zbirka šolskih zvezkov.

- Hladnik, Miran: Izgubljene dragocenosti, v: Gorenjski glas, 17. 8. 2010, str. 12.
- Logar, Janez: Anton Slatnar. V: Slovenski biografski leksikon, dostopno na <http://nl.ijs.si:8080/fedora/get/sbl:3056/VIEW/>, pridobljeno 10. 12. 2012.
- Rovšnik, Borut: Izdelki tiskarne Antona Slatnarja iz Kamnika in njihova likovna oprema, v: Kamnik 1229-1979, zbornik razprav s simpozija ob 750-letnici mesta, Kamnik 1979, str. 102-110.
- Vandot, Josip: Kamničani v literaturi in umetnosti, v: Kamničan št. 2, 3. 8. 1935, Kamnik 1935, str. 5-7.
- Vukmir, Andreja: Zgodovina uršulinskega samostana v Mekinjah pri Kamniku, diplomska naloga, Ljubljana 1993, 91 str.
- Zevnik, Anton: Črna obrt v Kamniku, v: Kamničan št. 2, 3. 8. 1935, Kamnik 1935, str. 5-7. 11-13.
- Zika, Ivan: Iz zgodovine kamniške tiskarne, v: Kamniški zbornik II, Kamnik 1956, str. 234-241.

Ustni vir

Intervju z informatorko g. Marinko Pogačnik, avdio zapis na prenosnem telefonu, Ljubljana 2012.